

УДК 780

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/75-3-14>

Зоя ЦИБУЛЬНИК,

orcid.org/0000-0003-2048-6522

викладачка кафедри музичного мистецтва та хореографії

Навчально-наукового інституту мистецтв Державного закладу «Луганський національний

університет імені Тараса Шевченка»

(Полтава, Україна) tsybulnyk7@gmail.com

АСПЕКТИ МУЗИЧНОГО СТИЛЮ НА ЗАНЯТТЯХ З СОЛЬФЕДЖІО

У дослідженні розглядаються засоби втілення в життя одного з важливих напрямків роботи на заняттях з сольфеджіо. Цей напрям – поступове вивчення ознак стилю музики різних епох і композиторів. Поряд із заняттями по історії музики, по аналізу музичних творів та ін.. – на сольфеджіо шляхом практичного виконання найбільш показових витворів мистецтва може ефективно проходити засвоєння стильових рис музики. Розвиток слуху – першочергове завдання, з яким стикаються педагоги на всіх рівнях становлення майбутніх музикантів. Це багатоскладова праця, пов'язана із знаннями в галузі теорії музики, ритмічної організації творів, вертикально-гармонічної. Загальновідомо, що сольфеджіо – це читання з аркушу, написання музичних диктантів, слуховий аналіз елементів музичної мови. Величезна частина успіху в навчанні учнів залежить від вибору музичного матеріалу, який вчитель пропонує для розгляду. Найчастіше це конструктивні вправи, які націлені на подолання конкретних труднощів, пов'язаних із засвоєнням кожного нового елементу. Дійсно дуже зручно вивчати інтонації складних інтервальних або акордових структур через багаторазове повторення потрібних мелодичних або гармонічних формул. Але на нашу думку поєднання технічних завдань з і спів авторських творів дадуть основний ефект проникнення в художній образний стрій музики, що і є сенсом мистецтва. Вивчення стилістичних якостей музики композиторів різних національних шкіл та епох краще проводити в порядку їх історичної послідовності. Як приклади, в статті пропонується переглянути основні найяскравіші періоди розвитку музичного мистецтва. Наводяться короткі фрагменти творів, які студентам було б корисно виконувати на уроках з метою близького знайомства з деякими аспектами стилю музики. Метою статті є наголошення на важливості такого напрямку роботи на сольфеджіо, як вивчення стильових якостей музики з розумінням їх засобів виразності.

Ключові слова: *сольфеджіо, стиль, музичний слух, елементи музичної мови, історична епоха.*

ZoyaTSYBULNYK,

orcid.org/0000-0003-2048-6522

Senior Lecturer at the Department of Musical Art And Choreography

Institute of Arts of Luhansk Taras Shevchenko National University

(Poltava, Ukraine) tsybulnyk7@gmail.com

ASPECTS OF MUSICAL STYLE IN SOLFEGGIO LESSONS

The study examines the means of implementing one of the most important areas of work on solfeggio lessons. The area is the gradual study of stylistic features of music of different eras and composers. Alongside with music history lessons, analysing musical works etc., learning the stylistic characteristics of music on solfeggio lessons through practical performance of the most exemplary works of art, can effectively undergo. Developing hearing is top priority pedagogs face on all levels of formation of future musicians. It is a complex work related to knowledge in the field of music theory, rhythmic and vertically-harmonic organisation of works. It is well known that solfeggio stands for reading sheet music, writing musical dictations, aural analysis of musical language elements. Large portion of the students' learning success depends on musical material choice proposed for analysis by the teacher. Most of the time those are constructive exercises aimed at overcoming certain difficulties with learning each new element. Indeed, it is very convenient to learn intonation of complex interval or chord structures through numerous repetitions of the necessary melodic or harmonic formulas. But in our opinion combining technical tasks with vocal performance and studying author works will give the main effect of penetrating the artistic imagery of music, which is the essence of art. Studying the stylistic features of music of composers of different national schools and eras is better conducted in their chronological order. As examples, the main brightest periods of musical art development are proposed for reviewing. Short segments of works that would be beneficial for the students to perform during the lessons in order to get better acquainted with some aspects of the music style, are suggested. The goal of this article is stating the importance of such area of work on solfeggio lessons as studying stylistic features of music with understanding their artistic means.

Key words: *solfegeio, style, musical hearing, elements of musical language, historical era.*

1. Постановка проблеми. Предмет «сольфеджіо» в уяві більшості людей асоціюється з простим читанням нот з аркушу, в кращому випадку це вміння грамотно записати мелодію або багатоголосся, визначити на слух деталі звуковисотності та ритму. Але у вищих навчальних закладах здобувачі освіти вже мають вагоме підґрунтя для більш глибокого вивчення матеріалу (у вигляді восьми років навчання в музичних школах і чотирьох років у фахових коледжах). Зокрема поєднати знання з історії музики та вміння оперувати конкретними ритмо-гармонічними формулами, відтворювати й розпізнавати на слух типові інтонаційні звороти музики різних епох – вагома й необхідна задача. Природно, що навіть коли знання не є ідеальними – все одно студенти хочуть навчитись не тільки вільно орієнтуватись у традиційній мажоро-мінорній системі звуковисотності, але й здобути різноманітні творчі навички в області тембрового музикування, ритмічних ускладнень, старовинної музики, церковної, народної (різних країн світу), сучасної музики. Тому вимоги до викладачів сольфеджіо постійно змінюються в залежності від потреб якостей спеціалістів, якими повинні володіти здобувачі освіти. Академічні виконавці, музиканти, що працюють в області створення електронної музики, педагогічні працівники, сучасні естрадні артисти – всі мають свій конкретний слуховий ракурс музики, який відрізняється від інших. Та на всіх рівнях спеціалісти мають володіти достатнім запасом не тільки вузьких практичних навичок, але й ґрунтовних знань, пов'язаних з аспектами стилю відомих композиторів та історичних епох.

2. Аналіз досліджень. Роботи по дослідженню історико-стильового сольфеджіо в Україні і світі не надто чисельні. Серед найбільш відомих є праці науковців С.Олійника, В.Токмарової, В. Дорофєєвої, Л. Лютько, О.Афоніної, І.Малашевської. Стосовно розвитку викладання музично-теоретичних дисциплін С.Олійник пише: «Нинішня ситуація, що склалася в музичній освіті на всіх рівнях, в першу чергу, гостро потребує перегляду методики викладання предметів теоретичного циклу у вишах, оскільки саме звідси виходять в освітній простір фахівці-педагоги.» (Олійник, 2020: 22). Цей же автор наголошує, що для найбільш інтенсивного розвитку музичного слуху потрібні «сучасні технології і методики викладання сольфеджіо, зумовлені мінливістю парадигмальних змін і реформаційних процесів». (Олійник, 2020: 23). Про необхідність усвідомлення студентами зв'язку кожного фрагменту музики з розвитком культури в цілому говорить і І.Малашевська:

«...необхідна наявність у студентів умінь історико-стильової орієнтації. Лише поряд з чіткою системою знань про еволюцію та розвиток виразових засобів музики можна наблизитись до усвідомлення художньої генези мистецтва загалом». (Малашевська, 2005: 35).

Важливість якісного навчання на заняттях з сольфеджіо поряд з іншими музично-теоретичними дисциплінами підкреслює і Вероніка Тормахова: «становлення всебічно розвинутої особистості – неможливо без цілої низки музично-теоретичних дисциплін. Починати планове навчання слід з теорії музики і сольфеджіо» (Тормахова, 2021: 68). В наш час термін вивчення освітніх дисциплін, пов'язаних з побудовою елементів музичної мови, розвитком слуху, вмінням аналізувати композиторські твори та ін.. – незмінно скорочується. Перевага віддається предметам виконавської майстерності та самостійній роботі. Між тим науковці, які згадані вище, одноставно наголошують про те, що недоліки в галузі теоретичних знань можуть привести до зниження рівня культури професійних музикантів і їх виконавства також.

Мета статті – розглянути проблему виховання музичного слуху, який зможе відчувати основні якості стильових аспектів музики минулих століть, а також здатного пристосуватися до новаторських інтонацій музики ХХ століття; виявити новий підхід до проблеми виховання спеціалістів з гнучким, багатоскладовим професійним слухом, який спирається на ґрунтовні знання в галузі стилю музики.

Виклад основного матеріалу. Картина розвитку музичної мови рухлива й багатогранна, ладо інтонаційні складові залежать від безлічі нюансів. Проблему їх вивчення, звичайно, важко вирішити лише на сольфеджіо. Має працювати цілий комплекс музично-теоретичних дисциплін одночасно з вдосконаленням виконавських якостей, слуханням і аналізом музики та набуттям загального кругозору. Здобувачі освіти, які вже оволоділи певними навичками (читання з аркуша, транспозиція, одноголосний та ансамблевий спів, базові знання з гармонії щодо побудови акордів та їх поєднання) – звичайно, швидше оволодіють головними аспектами стилістики музичної мови. Але більш слабкі студенти в плані підготовки при наполегливості також мають шанс поступово знайомитись із найкращими зразками авторських творів і одночасно покращувати свої основні вміння в галузі історичного стильового сольфеджіо. На заняттях нюанси інтонаційних та ритмічних елементів музичної мови повинні засвоюватись

одночасно з розширенням кола знайомств з жанровими особливостями кожного зразка, бажано з урахуванням тембрів оркестру, хору або солістів. Об'єкти музики, яку вивчають або виконують здобувачі освіти у закладах вищої освіти, з кожним роком потребують все більшого об'єму слухових навичок та знань, потрібних для повного усвідомлення нових якостей музичних творів. Тому для набуття слухового досвіду вибір матеріалу слухання, аналізу, запису і виконання повинен відрізнятися не лише поступовим ускладненням, а й бажано в історичній послідовності, яскраво показовий жанрово, інтонаційно й образно.

Як відомо, вибір музичного матеріалу розподіляється на авторські твори (або їх фрагменти) і конструктивні вправи, які спеціально написані для усвідомлення вивчених інтервальних та акордових структур. Може здаватися, що відчуті риси стилю композиторської творчості або цілої епохи – можна виключно через оригінальні зразки музики знакових фігур кожного століття. Це так, але вправи з конкретними завданнями, направлені на закріплення певних інтонацій чи елементів музичної мови – також можуть зіграти вагомую роль у навчанні.

Якщо музичні зразки для вивчення обирати у хронологічній послідовності століть (що є логічним), то часи **Середньовіччя** з фігурою Папи Григорія – першочерговий, визначний матеріал для ознайомлення. В курсі теорії музики пройшло знайомство з октавними ладами старовинної музики, з системою літерного позначення звуків та ін.. Але на сольфеджіо одноголосні мелодії потрібно слухати, записувати, аналізувати і виконувати для того, щоб через музику глибше зануритися в давні часи, відчуті неповторний стан слухача літургійних співів і зокрема григоріанського хоралу (приклад 1). Прагнення виразного виконання, навіть з уявною акустикою високих церков, дуже важливо, оскільки крім необхідності сухих конструктивних схем звукорядних побудов – студенти зможуть наблизитись до художнього сприйняття стилю. Зазначимо, що спочатку стримані старовинні монодії здаються студентам занадто простими, навіть примітивними, «не вартими уваги». Тому важливо при знайомстві з кожним новим витвором мистецтва брати до уваги зв'язок з архітектурою, живописом, поезією, іншими видами мистецтва. Розуміння життєвого укладу і навіть «аромату» епохи допоможе з повагою і пієтетом віднестись до кожної ноти, додасть виразності виконанню.

Бурхливий розквіт епохи **Відродження** або період **Ренесансу** – окрема цікава і не досконало

вивчена тема. Відхід від обмежень в галузі мелодики і ритму спричинив написання композиторами поліфонічних творів нового зразка, величезної кількості мадригалів і шансону в галузі світської музики, і навіть появу жанру опери. Розширення діапазону для мелодій, розвиток інструментальної і вокальної музики, виникнення ансамблів також сприяло збільшенню різнопланових творів. Меси і мотети в церквах виконувались на високому професійному рівні. Сьогоднішнім здобувачам освіти дуже цікаво знайомитись із творами того часу, виконувати їх фрагменти (приклад 2). Це дає змогу усвідомити розширення арсеналу засобів для створення музичного матеріалу, вивчити й зрозуміти деякі прийоми написання поліфонічних ліній і фактури акордового складу.

Музика **Бароко**, звичайно, знайома всім. Помилково здобувачі освіти, які з дитинства грали твори Й.С.Баха, Г.Ф.Генделя, А.Скарлатті, вважають, що досконало уявляють собі інтонаційну природу цієї музики (приклад 3). Але чергова зустріч з такою різножанровою, нескінченною в своїй багатогранності поліфонією, а також із зразками гомофонно-гармонічного складу – завжди приносить радість нових відкриттів. Паритетність голосів у поліфонічних творах по-іншому сприймається інструменталістами, коли вони співають. Інтонування мелодичних інтервалів та сприйняття на слух гармонічних додає виразності завдяки тембровим відмінностям. Щодо співу мелодій з акордовим супроводом, або написання диктантів аналогічної фактури – це також відчутно розширює межі уяви студентами музичного матеріалу.

Збалансованість і довершеність **класицизму** також відома. Немає жодного учня навіть у музичній школі, який би не виконував в рамках програми твори Й. Гайдна, В. Моцарта або Л. Бетховена. Та з кожним дотиком до вершин цієї неймовірної епохи і набуттям вікового досвіду людина розуміє, наскільки мало вона знайома з невичерпною скарбницею світової музики. Розглядати «під мікроскопом» прозорі й одночасно геніальні мелодії Моцарта, поєднуючи їх з вишуканим акордовим постаментом – справжня насолода для кожного студента, а також можливість нових радісних відкриттів (приклад 4).

Неможливо в декількох реченнях відтворити навіть найменші риси **романтизму**. Бо світ внутрішніх переживань людини, який композитори-романтики прагнули розкрити у своїх творах – істинно безмежний. Це найяскравіший розквіт мистецтва, величезна кількість знакових фігур в кожній країні. Щодо мелодико-гармонічних нових, різнобарвних зворотів – саме на заняттях з

сольфеджію можна підняти на іншу висоту кожен звук, кожен інтонацію. (приклад 5). Розширення акордово-гармонічних засобів завдяки частим відхиленням, різнобарв'ю мажоро-мінору, широкому діапазону мелодій та динамічних відтінків – все це ознаки музики XIX століття. І студенти мають зрозуміти через глибокий конструктивний аналіз і практичне виконання фрагментів творів, які засоби використовували композитори для досягнення змістовних та емоційних якостей музики.

Життя сьогоденного суспільства неможливе без розвитку чисельних напрямків сучасного мистецтва. Музикою цікавляться всі, але кардинально відрізняються одна від одної академічна, народна, джазова, естрадна тощо. Природно, на сольфеджію ніяк не охопити навіть частину жанрово-стилістичних відмінностей, але бажано торкнутися хоча б деяких. (приклад 6). Нові звуко-ладові структури, акорди з доданими або заміненними тонами, ускладнені ритмічні побудови – все це мають розібрати, записати і проспівати студенти як на групових практичних заняттях, так і у самостійній роботі.

Висновки Виховання музичного слуху, який зможе відчувати основні якості стильових

аспектів музики минулих століть, а також здатного пристосуватися до новаторських стильових аспектів музики XX століття, – надважливе завдання для викладачів-музикантів на всіх етапах навчання підростаючих поколінь. Окрім слухання багатоголосся у виконанні професійних хорових колективів, органу або оркестру – необхідно записувати стильові диктанти, вчитись імпровізувати, імітуючи характер і основні риси музики, виконувати творчі вправи. Склад і фактура мають ґрунтовне значення для повного, яскравого і своєрідного уявлення музичного матеріалу, який навіть у конструктивних прикладах повинен бути максимально наближеним до стилю авторських творів певних історичних періодів. Важлива як характеристика кожного з вибраних стильових напрямків музики, так і методи засвоєння слухового матеріалу. Їх кількість не буває обмеженою, залежить від фантазії, можливостей викладачів, а також від потреб здобувачів освіти. Від простого повторення окремих елементів до використання інтерактивних ресурсів – все має служити основній меті: активному пізнанню музики в ракурсі стильових аспектів.

ПРИКЛАДИ МУЗИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

Приклад 1. Григоріанський хорал. Монодія

Приклад 2. Д. Палестрина. Мотет № 6

Приклад 3. Г.Ф. Гендель. Пасакалія

Ave verum

Wolfgang Amadeus Mozart
(1756-1791)

Adagio *sotto voce*

Soprane
A - ve... a - ve ve - rum Cor - pus, na - tum

Alto
A - ve, a - ve ve - rum Cor - pus, na - tum

Ténor
A - ve, a - ve ve - rum Cor - pus, na - tum

Basse
A - ve, a - ve ve - rum Cor - pus, na - tum

Orgue
sotto voce

The image displays a vocal score for 'Ave verum' by Mozart. It includes five vocal parts: Soprane, Alto, Ténor, Basse, and Orgue. The tempo is marked 'Adagio' and the dynamics are 'sotto voce'. The lyrics are 'A - ve... a - ve ve - rum Cor - pus, na - tum'. The Orgue part is also marked 'sotto voce'.

Приклад 4. В.А. Моцарт. Хор «Ave verum»

20

Träumerei Reveries opus 15/7

Arr.: Lothar Lechner

Robert Schumann
1810-1856

$\text{♩} = 100$

p

The image shows the piano accompaniment for 'Träumerei' by Robert Schumann. It consists of two staves: a treble clef staff and a bass clef staff. The tempo is marked as quarter note = 100. The dynamics are marked 'p' (piano). The piece is in a minor key and features a characteristic waltz-like melody in the right hand and a more active bass line.

Приклад 5. Р. Шуман. Мрії

Приклад 6. Г. Канчелі. Проста п'єса для фортепіано

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дорофєєва В. Музично-теоретичні дисципліни у сучасній мистецькій парадигмі: традиції та новації. Молодий вчений. 2018. № 2 (54). С. 505–508.
2. Горват І., Вассербергер І. Основи джазової інтерпретації. Київ. Музична Україна, 1980. 122 с.
3. Побережна Г.І., Щериця Т.В. Проблеми інтегрованого викладання музично-теоретичних дисциплін у педвузах. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2005, 21. С. 16–18.
4. Тормахова В.М. Техніка джазової імпровізації. III міжнародна науково-практична конференція «Україна у світових глобалізаційних процесах: культура, економіка, суспільство». 24–25 березня 2021 р. Київ, 2021. Ч. 2. С. 68–70.
5. Олійник С.В. До проблеми оптимізації викладання сольфеджіо: аспект історичної генези. Музикотерапія та арт-терапія у просторі сучасної мистецької освіти: інноваційні технології: Зб. матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Київ, 2020. – 73 с. – С. 22–28
6. Малашевська. І.А. Інтегрована музично-теоретична підготовка майбутніх учителів музики на історико-стильовій основі. Переяслав-Хмельницький. 2005.

REFERENCES

1. Dorofieieva V. (2018) Muzychno-teoretychni dystsypliny u suchasni mystetskii paradyhmi: tradytsii ta novatsii. [Music-theoretical disciplines in the modern art paradigm: traditions and innovations] Molodyi vchenyi. № 2 (54). S. 505–508 [in Ukrainian]
2. Horvat I., Vasserberher I. (1980) Osnovy dzhazovoi interpretatsii. [Basics of jazz interpretation] Kyiv. Muzychna Ukraina, 122 s. [in Ukrainian]
3. Poberezhna H.I., Shcherytsya T.V. (2005) Problemy intehrovanooho vykladannia muzychno-teoretychnykh dystsyplin u pedvuzakh. [Problems of integrated teaching of music-theoretical disciplines in pedagogical higher education institutions] Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka. Zhytomyr: ZhDU im. I. Franka, 21. S. 16–18. [in Ukrainian]
4. Tormakhova V.M. (2021) Tekhnika dzhazovoi improvizatsii. [The technique of jazz improvisation] III mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Ukraina u svitovykh hlobalizatsiinykh protsesakh: kultura, ekonomika, suspilstvo». 24–25 bereznia 2021 r. Kyiv, [in Ukrainian]
5. Oliinyk S.V. (2020) Do problemy optymizatsii vykladannia solfedzhio: aspekt istorychnoi henezы [To the problem of solfeggio teaching optimization: historical genesis aspect]. Muzykoterapiia ta art-terapiia u prostori suchasnoi mystetskoi osvity: innovatsiini tekhnolohii: Zb. materialiv I vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii. – Kyiv, 73s. – S. 22–28. [in Ukrainian]
6. Malashevskya. I.A. (2005) Intehrovana muzychno- teoretychna pidhotovka maibutnykh uchyteliv muzyky na istoryko-stylovii osnovi. [Integrated music-theoretical training of future music teachers on the historical-stylistic basis] Pereiaslav-Khmelnytskyi. [in Ukrainian]